

Шаляпін Фёдар Іванавіч**(1873–1938)****Да 135-годдзя з дня нараджэння**

Сярод славурых і таленавітых майстроў рускай оперы адно з пачэсных месцаў займае Фёдар Іванавіч Шаляпін. Гэта ён узняў вакальную культуру Расіі на недасягальную вышыню, а сцэнічная дзейнасць спевака стварыла цэлую эпоху ў тэатральным мастацтве.

Радзіма Фёдара Іванавіча Шаляпіна — стары волжскі горад Казань. Дзяцінства будучага артыста прайшло ў беднасці. Малапісьменны юнак рана пачаў зарабляць на жыццё. У Казані, Саратаве, Ніжнім Ноўгарадзе і іншых гарадах Расіі працаваў кручнікам, насільшчыкам, шаўцом. У час вандраванняў ён пазнаёміўся з Максімам Горкім і ў далейшым па-сяброўску зблізіўся з ім.

З пераездам у Маскву пачалася новая эра жыцця і дзейнасці Шаляпіна. Прагрэсіўная грамадскасць сталіцы — мастакі і пісьменнікі, грамадскія дзеячы і таленавітая моладзь — збіраліся ў суботнія вечары. На адзін з такіх вечароў таварыства «Аматыры мастацтваў» з'явіўся вядомы мастацтвазнавец, арганізатар прыватнага тэатра ў Маскве С. І. Мамантаў у суправаджэнні маладога Шаляпіна. Адрэкамендаваўшы юнака, Мамантаў прапанаваў паслухаць яго. Выступленне Шаляпіна пакінула глыбокае ўражанне. На думку пісьменніка М. Целяшова, «было ясна, што юнак — незвычайны артыст, і чым больш ён спяваў, — а спяваў ён многа і безадказна, — тым ясней станавілася яго блізкая і, несумненна, вялікая будучыня» («Запіскі пісьменніка», 1948).

Сваю тэатральную кар'еру Шаляпін пачаў у Тыфлісе. У 1895 годзе ён стаў салістам Марыінскага тэатра ў Пецярбургу, а пасля выступлення ў таварыстве «Аматыры мастацтваў» пачаў працаваць у Маскоўскай прыватнай рускай оперы, дзе і заваяваў сімпатыю і любоў масквічоў. Адтуль ён, ужо выдатны артыст, перайшоў на сцэну Вялікага тэатра.

Здзіўляе і захапляе тыя мэтанакіраванасць, настойлівасць і працаздольнасць, якія Шаляпін праявіў з самага пачатку сваёй сцэнічнай дзейнасці. Ён лёгка засвойваў замежныя мовы, гаварыў і спяваў па-італьянску і па-французску, а руская мова яго была бездакорная. Каб стварыць на сцэне незабыўныя вобразы, Шаляпін набываў звесткі пра іх з розных крыніц: вывучаў адпаведную літаратуру, наведваў музеі. У ліку яго настаўнікаў былі прафесары, пісьменнікі, мастакі і артысты. Вядомы гісторык В. Ключэўскі ў сваіх успамінах расказваў, як Шаляпін рыхтаваўся да выканання сваіх трагедычных роляў, як імкнуўся спасцігнуць характары такіх гістарычных асоб, як Барыс Гадуноў, Іван Грозны. Шаляпін ніколі не «іграў» ролі, ён літаральна жыў на сцэне жыццём свайго героя. Так, у «Барысе Гадунове», у сцэне са зданню забітага царэвіча, ён нярэдка амаль што страчваў прытомнасць ад яго жаху, які ў той момант перажываў.

Пачатак на с. 15.

Шаляпін прыйшоў на сцэну без музычнай адукацыі, але ён валодаў выключным слыхам, а таксама рэдкім музычным густам і чуццём, якія захаплялі спецыялістаў. Незвычайныя музычныя і вакальныя здольнасці спевака пры каласальнай працаздольнасці вылучылі гэты рускі самародак з першых жа дзён яго выступлення на опернай сцэне. У ім усё было выдатнае; кожны рух, жэст, словы не толькі былі праўдзівыя і глыбока прадуманыя, але і прачулыя, цёплыя. Артыст ніколі не задавальняўся дасягнутым, а імкнуўся да яшчэ большай дасканаласці. Дасягненні гэтага геніяльнага спевака ўвекавечаны галерэяй створаных ім вобразаў з рускіх і заходнееўрапейскіх опер. Гэта — Іван Сусанін (у аднайменнай оперы М. Глінкі), Дасіфей (у «Хаваншчыне» М. Мусаргскага), Дон-Кіхот (у аднайменнай оперы Ж. Маснэ), Варлаам і Барыс Гадуноў (у аднайменнай оперы М. Мусаргскага), Дэман (у аднайменнай оперы А. Рубінштэйна) і інш. Вядомы музычны крытык Карагаці, які за сваё жыццё пабачыў нямала выдатных выканаўцаў, быў у захапленні ад Шаляпіна. А знакаміты італьянскі дырыжор А. Тасканіні заявіў, што пакуль Шаляпін будзе выступаць у «Мефістофелі» А. Бойта, ён не будзе дырыжыраваць гэтай операй з іншым Мефістофелем.

Фёдар Шаляпін вядомы ўсяму свету як оперны артыст. Але ён выступаў і з канцэртамі, асабліва

ў 1923—1925 гады, калі быў вымушаны жыць у эміграцыі. Спявак не прытрымліваўся традыцыі, прынятай за мяжой, — выконваць у канцэрце творы толькі аднаго кампазітара. Першае аддзяленне ён звычайна прысвячаў класічным оперным творам, а ў другім без акампаменту спяваў рускія народныя песні, якіх ведаў надзвычай шмат. Гэтыя песні ён выконваў і перад сябрамі, у сваім прасторным і ўтульным доме ў Парыжы. Быў выпадак, калі артыст спяваў з першай гадзіны ночы да пяці раніцы. Пасля кожнай песні ён гаварыў: «Цяпер я вам праспяваю яшчэ лепшую...» Нешматлікія госці здзіўляліся, як чалавек можа запомніць столькі розных мелодый.

У апошнія гады жыцця, да хваробы, Фёдар Іванавіч, як і ў маладосці, шмат ездзіў. Захварэў ён у 1934 годзе на дыябет. Праз чатыры гады артыста не стала. Страціць такога вялікага майстра было надзвычай цяжка. У час яго пахавання на некалькі хвілін быў спынены ўвесь рух. За труной ішлі знакамітыя артысты і грамадскія дзеячы Францыі. Тысячы людзей праводзілі ў апошні шлях вялікага рускага спевака, які марыў, каб яго пахавалі на радзіме. Жаданне артыста здзейснілася толькі праз сорак шэсць гадоў пасля смерці. 29 кастрычніка 1984 года астанкі Шаляпіна былі перазахаваны на Новадзявочых могілках у Маскве.

*К. Дз. Варанько, вядучы бібліёграф
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі*